

Miként kaptak jelzetet az ELTE Egyetemi Könyvtár corvinái?*

Ismeretes, hogy az ELTE Egyetemi Könyvtár állományának legjelentősebb bővülése szoros kapcsolatban áll Mária Terézia jezsuita rendet és II. József szerzetesrendeket feloszlató rendelkezéseivel. A XVIII. századi abolíciós intézkedéseket követően összesen mintegy 450 új kézirat, köztük 66 középkori kódex került az ekkor már államosított egyetem könyvtárába. Ehhez az állománygyarapodáshoz mérhető újabb, minőségi bővülés 1877-ben volt. Ekkor – mint ismeretes – II. Abdülhamid török szultán 35 kódexet, a török fél véleménye szerint kivétel nélkül Magyarországról egykor hadizsákmányként „elhurcolt” corvinákat, ajándékozott a budapesti egyetemistáknak, és ezek őrzőhelye az egyetem könyvtára lett.¹ Miután a „törökországi” kódexeket 1877-ben rövid ideig nyilvános kiállításon mutatták be a Magyar Nemzeti Múzeumban, átszállították a könyvtárba. A könyvészeti kutatás nagyra értékelte és fokozott figyelemmel kísérte a kódexek Magyarországra kerülését, „*könyvtáraink és könyvészetünk történetének egyik legörvendesebb eseményeként*” értékelte.²

A kódexeket a XIX. század második fele magyarországi tudományos életének több jeles szakértője vizsgálta meg, kutathatóságukhoz elengedhetetlenül hozzátartozott könyvészeti számbavételük és leírásuk. Ennek elkészítéséhez a francia nyelven készült, török záradékkal ellátott eredeti átadási jegyzőkönyv (*Catalogue de la Corviniana*) – amit nagy becsben tart és őriz az ELTE Egyetemi Könyvtár (a J 256 jelzeten) – mindössze szerény alapot jelentett. Ebbe a jegyzőkönyvbe ugyanis csupán a kódexek azonosításához szükséges minimális adatok kerültek bele, így a szerzők neve rövid névalakban (például „Nr. 14. Cicero”; vagy „Nr. 24. Tacitus”), a kézirat tartalmának megjelölése (például „Nr. 28. Livre religieux”), esetleg a szerző és a mű együttes megnevezése (például „Nr. 30. Dante, comedia divina”; vagy „Nr. 35. Cicero in Verrem”). A kódexekhez rendelt, minden bizonnyal esetleges átadási sorszám a könyvészeti feldolgozás során megváltozott.

---

* A dolgozat elkészítésére több körülmény ösztönzött. Ezek közül az egyik, hogy az Egyetemi Könyvtárban őrzött kódexek kutatása még közel sem fejeződött be, esetleges „újabb” corvinák „felismerése” feltételelesen még várható. Vö. pl. Mikó Árpád: Az Egyetemi Könyvtár Dante-kódexének (Cod. Ital. 1.) eredeti kötéséről. Henszlmann Imre kiadatlan feljegyzése = Művészettörténeti Értesítő 63 (2014) 397–399. Másrészt a legutóbbi időkhöz még szakkutatók is eltévesztik, melyek az Egyetemi Könyvtárban őrzött corvinák jelzetei. Vö. pl. Madas Edit: A Corvina újkori története Magyarországon. In: A holló jegyében. Fejezetek a Corvinák történetéből, szerk. Monok István, Budapest, Corvina Kiadó – OSZK, 2004, 64–81, itt: 75, 25. jegyzet – e jegyzet szerint az Egyetemi Könyvtárban a corvinák jelzetei „Cod. Lat. 1-től 14-ig”. De a jelzetsor nem ez! A corvinák jelzetei a könyvtárban: Cod. Lat. 1–13, 31.

A katalogizálás feladatát elsőként Csontos János végezte el 1877-ben. A *Magyar Könyvszemlé*ben megjelent, bőséges megjegyzésekkel kísért bibliográfia önálló kiadványként, mint különnyomat is hozzáférhetővé vált *A Konstantinápolyból érkezett Corvinák bibliographiai ismertetése* címmel. A kódexek „műtörténeti” leírásában Pulszky Károly nyújtott segítséget. Csontos a 35 kódex corvina-jellegét – amint azt tanulmányának címe is jelzi – nem kérdőjelezte meg, viszont a kéziratokat három részre osztotta. A felosztás határozottan utal arra, hogy a szakemberek már 1877-ben felismerték, hogy a kódexeknek valószínűleg csupán egy része származhat Hunyadi Mátyás híres könyvtárából. Csontos szerint az első csoportba tartoznak a „kétségtelen Corvinák, melyek Mátyás király egyenes megrendelésére íratlak és a czímlapon az ő czímerét viselik”, a másodikba azok, melyeknél a „kiállítási jelleg vagy egyéb körülmény valószínűvé tesz, hogy Mátyás király könyvtárából származnak”, végül a harmadikba azok, „melyek a corvinák characteristicóját nem bírják, a mi azonban nem zárja ki azt, hogy [...] Mátyás király könyvtárába kerültek, vagy a régi magyar királyi könyvtár alkatrészeit képezhették”. Csontosot követően, őt részben kiegészítve, Török Árpád *XXXV Handschriften. Geschenke des Sultans Abdul Hamid II.* (Budapest, Martin Bagó, 1878) címmel, német nyelven írt a kéziratokról. Csontos külön utalt a kódexek átkötetésére, a kéziratokba arany festékkel bejegyzett ajándékozási szövegre és a kötetekben fellelhető korábbi könyvtári őrzésre utaló jelzetekre török, francia és latin nyelven, valamint arra, hogy csupán a „harmadik csoportba sorozott kéziratokat vágják újra körül”.

A Csontos-féle „kétségtelen” tíz corvinán (Cod. Lat. 1-10) kívül további négy „valószínű” corvinát tekint ma a kutatás – Csapodi Csaba - Csapodiné Gárdonyi Klára *Bibliotheca Corvinianája* (Budapest, 1990) alapján – hiteles corvinának. A négy utóbbiból hiányzik az első levél, így címer sincs ezekben. Ezek a kódexek a következő jellegzetességek miatt corvinák. A Cod. Lat. 11-et jellegzetes, színes festéssel díszített budai arany-metszése (arany alapon zöld, fehér, vörös és kék virágdíszek között a kötet kapitális betűs címe, COMMENTARIA CESARIS), a Cod. Lat. 13-at „1487. 17. Augusti In dicionem Regis Mathie per longam obsidionem tandem venit Vybel imperialis Austrie” bejegyzése miatt tekinti a kutatás corvinának. A Cod. Lat. 13 idézett bejegyzésének készítője magyar személy lehetett, amint erről Bécsújhely magyar névalakja tanúskodik. A Cod. Lat. 12 és 31 jelzetű kódexeket az emendáló, Vitéz János bejegyzései miatt sorolták a Bibliotheca Corviniana állományához.

A „törökországi” kódexek katalogizálása a könyvtár többi kódexének könyvészeti leírásával együtt készült el, mivel 1877 előtt behatóan csak a nyolc magyar nyelvemlék-kódexszel foglalkoztak, szövegkiadás is ezekről készült. Az 1881-ben napvilágot látott katalógusban (*A budapesti M. Kir. Egyetemi Könyvtár codexei-nek czímjegyzéke – Catalogus Codicum Bibliothecae Universitatis R. Scientiarum Budapestinensis*) a „törökországi” kódexek („*Codices a Turcarum imperatore dono dati*”) – nyelvüktől függetlenül – kapták meg a Cod. 1–35 jelzetet. Ez a szignatúra rend az 1961-ben megjelent, Mezey László által készített latin kódexkatalógusban (*Codices Latini Medii Aevi Bibliothecae Universitatis Budapestinensis*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1961) megváltozott. A „törökországi” kódexek közül az első 32 tétel megtartotta korábbi (1881) jelzetét, míg a Cod. 33, 34, 35 jelzésű kódexeket – a kéziratok nyelvének figyelembevételével – a Cod. Ital. 1, 2, 3 jelzettel látták el, és a 33, 34, 35-ös számot a latin kódexek jelzésére használták fel. Azaz a corvina kódexek jelzete változatlan maradt.

A könyvtár corvinái között a Csontos-féle „kétségtelenül” hiteles tíz corvina a Cod. Lat. 1-10 jelzetet viseli. Ezek közül több kódex olyan tartalmi és formai jegyeket hordoz, amelyek egyedülállóak a ma ismert corvinák között. E sajátosságok mérlegelésével kapták meg egykor ezek a kéziratok jelzeteiket. Így például a Cod. Lat. 1 jelzeten őrzött Theophrastus-kódex az egyetlen olyan corvina, amelyben a scriptor feltüntette, hogy a kódex Firenzében, Vespasiano műhelyében készült („*Vespasianus librarius florentinus fieri fecit florentiae*”). A Cod. Lat. 2–10 ilyen egyértelmű különlegességet nem tartalmaz, ezért ezek a szerzők, illetve a címek alapján betűrendbe sorolva kaptak jelzetet.

Cod. Lat. 2	Cicero, Marcus Tullius
Cod. Lat. 3	[Pseudo-] Clemes Romanus
Cod. Lat. 4	Curtius Rufus, Quintus
Cod. Lat. 5	Eusebius [Caesariensis] Pamphili
Cod. Lat. 6	Eusebius [Caesariensis] Pamphili
Cod. Lat. 7	Scriptores Historiae Augustae
Cod. Lat. 8	Silius Italicus
Cod. Lat. 9	Tacitus, Publius Cornelius
Cod. Lat. 10	Tertullianus, Quintus Septimius Florens

Ugyanakkor az úgynevezett hiteles corvinák szinte mindegyike őriz valamilyen egyéb sajátosságot is. Így a Cod. Lat. 1-, 2-, 3-, 5-, 6-, 7-, 8-, 9-, 10-nek színes festéssel díszített budai aranymetszése van. A Cod. Lat. 3 ezen felül tartalmaz egy olyan lapot (fol. 2v), amelynek miniálását utólag készítették Budán. Két hiteles corvina eredetileg Vitéz János könyvtárához tartozhatott, mivel ezekben a szövegjavítások tőle származnak (Cod. Lat. 3, 10). Egy kötet Beatrix királyné könyvtárával érkezhettek Budára (Cod. Lat. 4), ezt a Mátyás királyéval nem egyesített címer jelzi. Berkovits Ilona állapította meg (*A magyarországi corvinák*, Budapest, 1962, 113–115.), hogy a Cod. Lat. 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 10 Firenzében, a Cod. Lat. 4, 9 Nápolyban készült. Ezek a felsorolt sajátosságok azonban nem váltak jelzet-kiadást befolyásoló elemmé.

Az a további négy corvina, amelyekből hiányzik az első levél és így címer sincs bennük, a következő sorrendben kaptak jelzetet. A jellegzetes, színes festéssel díszített budai aranymetszés miatt a Cod. Lat. 11-es jelzetet kapta a Caius Iulius Caesar által írt, saját hadjáratait megörökítő művek együttese. A Cod. Lat. 12-öt Vitéz János javította, míg a Cod. Lat. 13 Bécsújhely Mátyás király általi elfoglalását tartalmazó bejegyzése miatt kapta a sorrendben következő szignatúrát. A Cod. Lat. 31 jelzetű kódexben a „törökországi” kódexek jelzeteinek kiadása után azonosították az emendáló, Vitéz János bejegyzéseit, ekkor változtatták meg a jelzet-rendet.

A kutatás azóta sem ért véget.³ Mikó Árpád 2014-ben publikálta Henszlmann Imre Isztambulban készített kiadatlan feljegyzéseit a Dante-kódex eredeti kötéséről. E feljegyzéshez egy rajz is tartozik, amely szerint a kódex kötése egy jellegzetes magyarországi kötetűpushoz tartozott, amely valószínűsíti, hogy a kódexet a XV. században Magyaror-

szágon őrizték – esetleg a királyi könyvtárban. Azaz a további forrásvizsgálatok – esetleg – lehetővé teszik a könyvtár corvinái számának további bővülését is.

JEGYZETEK

- 1 Knapp Éva: A „törökországi” kódexek a budapesti Egyetemi Könyvtárban. In: Erődi Béla: Csok Jása! A török küldöttség látogatásának emlékkönyve. Budapest, Akadémiai Kiadó – Magyar-Török Baráti Társaság, 2001, 119–132.
- 2 Vö. pl. A Corvinák = Magyar Könyvszemle 2 (1877), 2. sz., Vegyes Közlemények, 141.
- 3 Mikó Árpád: Az Egyetemi Könyvtár Dante-kódexének (Cod. Ital. 1.) eredeti kötéséről. Henszlmann Imre kiadatlan feljegyzése = Művészettörténeti Értesítő 63 (2014) 397–399.

Knapp Éva

Idén is folytatódik a Mikes Kelemen Program

A Magyar Diaszpóra Tanács és Magyarország Kormányának döntése nyomán a Mikes Kelemen Program a 2015. évben is folytatódik. A program célja, hogy a nyugati diaszpórában élő magyarok veszélyeztetett könyvtári és levéltári hagyatécai Magyarországra kerüljenek. Az idei évben a gyűjtési munkálatok kiegészülnek a diaszpóra közösségeiben végzett történeti kutatásokkal. A Miniszterelnökség Nemzetpolitikai Államtitkársága pályázatot hirdetett középszintű angol nyelvtudással rendelkező könyvtáros, levéltáros, történész végzettségű kutatók számára, jelentkezésüket várva.

Érdeklődni a mikesprogram@me.gov.hu e-mail címen lehet.

A jelentkezők közül kiválasztott munkatársak 2015. augusztus 1. és december 31. között a diaszpórában élő magyarság könyvtári és levéltári hagyatékának gyűjtésében és közösségeik történetének feltárásában vesznek részt.

Felhívás Füzéki István emlékérem adományozására

Dr. Füzéki Bálint testvére, az 1956-ban hősi halált halt Füzéki István könyvtáros emlékére díjat alapított. Az emlékéremet minden évben az a könyvtáros kapja meg, aki a megelőző évben, években a legtöbbet tette, kiemelkedő teljesítményt nyújtott a könyvtári szolgáltatások és/vagy tudományok terén.

A díjat öttagú kuratórium fogja odaítélni.

A Magyar Könyvtárosok Egyesületének elnöksége kéri, hogy aki méltó személyről tud, tegyen javaslatot és 2015. szeptember 30-ig küldje azt meg indoklással együtt a Magyar Könyvtárosok Egyesülete címére. (1827 Budapest, Budavári palota F ép.)

(A Füzéki István Emlékelem alapító okirata a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 2002. decemberi számának 27-28. oldalán olvasható.)